

ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК СКЛАДНИК ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

На основі аналізу наукових джерел обґрунтовано значення виховання студентів вищих медичних навчальних закладів. Встановлено, що сучасні дослідники, які вивчають означене питання, найчастіше привертають увагу до важливості духовно-морального виховання майбутнього медичного працівника. Таке виховання розглядається як невід'ємний складник його професійного становлення, забезпечує оволодіння моральними знаннями, почуттями, нормами і правилами морально схвалюваної поведінки, загальнолюдськими гуманістичними цінностями, які в сукупності здатні забезпечити формування соціальної активності, усвідомлення лікарського обов'язку, сприяти встановленню та розвитку конструктивних відносин з пацієнтами і колегами.

Ключові слова: виховання, майбутні медичні працівники, духовно-моральні загальнолюдські цінності, гуманізація освіти.

Процеси гуманізації системи освіти охопили всі її галузі, в тому числі вищу медичну освіту, актуалізуючи увагу не лише на професійній підготовці майбутніх медиків, а й на вихованні в них сукупності певних моральних і соціальних якостей. Важливість цієї проблеми зумовлена тим, що сучасна медицина, перетворившись з виду надання медичної допомоги на сферу надання послуг, втратила орієнтацію на загальнолюдські цінності, які традиційно покладалися в основу безкорисливої лікарської діяльності. Як наслідок, серед медичних працівників почастішали випадки формального ставлення до хворих, вияву неповаги до пацієнтів, невміння встановлювати з ними довірливі взаємини, нехтування лікарськими обов'язками.

На потребі посилення виховного складника професійної підготовки майбутніх медичних працівників ще на етапі навчання у вищій школі наголошують О. Белокоњева, Т. Бирюкова, О. Дзукаєва, С. Поплавська, О. Раздорська, С. Святенко, В. Степаненко, не лише констатуючи значущість цих питань, а й визначаючи основні напрями реалізації та розкриваючи змістове наповнення відповідної роботи.

Узагальнення наявних у сучасній науковій літературі поглядів на сутнісні характеристики виховання майбутніх медиків дасть змогу досягнути провідні орієнтири цього процесу, виокремити ті з них, які вже набули ґрунтового опрацювання, а також ті, які ще очікують спеціального вивчення.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу наукових джерел з'ясувати стан дослідженості проблеми виховання студентів вищих медичних навчальних закладів, виявити основні пріоритети цього процесу.

Студенти вищих медичних навчальних закладів – це особлива соціальна група, яка, внаслідок специфіки медичної науки, потребує спеціальної уваги. Лише справді моральний, духовний фахівець зможе повною мірою надавати допомогу людям, турбуватися про їхнє здоров'я, створювати сприятливі психологічні умови для пацієнтів, сприяти якомога швидшому відновленню їхньої працездатності та профілактиці захворювань. Це активізує необхідність забезпечення духовно-морального становлення майбутнього лікаря, формування в нього моральних почуттів (совісті, обов'язку, відповідальності), морального образу (терпимості, милосердя), моральної поведінки (готовності служити людям, виявляти духовну поміркованість, добру волю). Тому основна мета виховання студентів медичного ВНЗ вбачається дослідниками у поєднанні цього процесу зі змістом професії лікаря, її цілями і завданнями. Адже “лише глибоке розуміння важливості й цінності людського життя, необхідності турботи про нього, потреба у збереженні здоров'я дасть молодому фахівцю змогу повною мірою самореалізуватися” [5].

Ідею про тісний взаємозв'язок виховання та підготовки студентів вищих медичних навчальних закладів підтримують й інші автори, звертаючись до висвітлення питань їх професійного виховання. Обстоюючи думку про те, що підсумком навчання має стати професійна компетентність, в якій будуть інтегруватися особистісна (мотиваційно-ціннісне ставлення до своєї діяльності), духовна і моральна позиції, а також професійні знання, вміння, навички, вони стверджують, що саме поєднання цих якостей дасть лікарю змогу реалізувати гуманістичні цінності, нести відповідальність за свої дії, брати участь у позитивних соціальних змінах [8, с. 290]. Уся історія медицини підтверджує, що “моральна культура лікаря – це не

просто властивість його особистості, яка викликає повагу, а й якість, що визначає його професіоналізм” [10, с. 40].

Акцентуючи на важливості професійного виховання майбутніх медичних працівників, О. Парахіна визначає його як сукупність виховних, навчальних і професійних впливів, які сприяють забезпеченню самостійності та усвідомлення вибору, оволодіння та здійснення особистістю професійної діяльності, що дає їй змогу реалізувати свої здібності та схильності в медицині [7]. До основних функцій професійного виховання належать формування соціально-моральної позиції майбутнього медика, збагачення його емоційного досвіду, залучення студентів до професійно значущої діяльності.

Метою і результатом професійного виховання названо професійну вихованість майбутнього медичного працівника, що містить когнітивний, емоційно-вольовий і діяльнісно-практичний компоненти, а основним критерієм цієї вихованості визначено соціально спрямовану активність особистості. На переконання О. Парахіної, ключовими моментами в розумінні сутності професійної вихованості майбутнього медичного працівника мають бути: соціальна активність, особливий медичний характер, стиль мислення і поведінки, морально-етичний потенціал, деонтологічний комплекс, що становить поняття лікарського обов’язку і визначає рівень та кінцевий успіх лікарської діяльності.

До критеріїв і показників професійної вихованості медичних працівників О. Парахіна відносить:

- у когнітивній сфері – збагачення інтересів студентів, орієнтація їх на соціально-моральні та професійні цінності, виконання правових норм і професійного обов’язку; формування соціальної та професійної позиції майбутнього спеціаліста-медика, його соціальних і професійних настановлень, мотивів професійної діяльності;
- в емоційно-вольовій сфері – розвиток у майбутніх фахівців здатності до емоційно-вольової саморегуляції, контролю своєї діяльності та поведінки, збагачення досвіду сприйняття та розумінні інших людей, навичок перцепції, емпатії, соціально-ціннісних емоцій студентів;

- у діяльнісно-практичній сфері – формування у студентів готовності відповідати за власні рішення та дії, залучення їх у суспільно корисну та професійну діяльність, розвиток досвіду соціально-ціннісної та професійної поведінки.

На тісному взаємозв'язку виховання та професійної підготовки майбутніх медичних працівників наголошують й інші дослідники, стверджуючи, що специфічна особливість морального виховання студентів медичних ВНЗ полягає в тому, що його неможливо відокремити від навчального процесу та медичної практики. Формування моральності майбутнього лікаря можливе лише за безпосереднього контакту з педагогами та в процесі практичної діяльності, спілкування з пацієнтами. При цьому слід урахувати, що спрямовувати і подавати приклад має саме педагог, а процес виховання повинен гармонійно поєднуватися з основними цілями та завданнями освітніх програм і здійснюватися під його контролем [2, с. 40]. Тому духовно-моральне виховання студентів вищих медичних закладів має здійснюватися з орієнтацією на забезпечення: оптимальних умов для оволодіння духовно-моральними ідеалами у формуванні особистості майбутнього лікаря, вміннями їх застосування у повсякденній практичній діяльності; спілкування з людьми, котрі є зразком духовного життя й можуть слугувати прикладом для молоді. Їхній високий професіоналізм, активна громадянська і життєва позиція сприяють формуванню у студентів толерантності. Взаємна довіра та гуманізм у стосунках створюють морально-психологічний клімат, за якого викладачі та студенти стають рівноправними суб'єктами єдиного процесу навчання та виховання [5].

Не заперечуючи слушності висловленої думки щодо ролі педагога у моральному вихованні студентів, хочемо водночас зауважити, що інститут кураторства у вищих медичних закладах потребує серйозної уваги. Річ у тому, що більшість кураторів академічних груп мають не педагогічну, а вищу медичну освіту, тобто не володіють повною мірою психолого-педагогічними знаннями і вміннями, необхідними для здійснення ефективного виховного процесу.

Окреслюючи суперечності, які негативно позначаються на вихованості майбутнього лікаря (між потребою суспільства у лікарях з ціннісним ставленням до пацієнтів, самих

себе, інших людей і недостатністю орієнтації вищої медичної освіти на формування гуманістичних цінностей у студентів вищого медичного навчального закладу, відсутністю системного розв'язання цієї проблеми у педагогічній практиці), О. Белоконева пропонує модель виховання, яка, ґрунтуючись на вищих духовних цінностях, спрямована на оволодіння студентами такими духовно-моральними й особистісними смислами, завдяки яким вони керувалися б у своїй життєдіяльності та практиці принципами добра, милосердя, альтруїзму, совісті та співчуття [1].

Важливим складником цієї моделі є педагогічні умови формування гуманістичних цінностей у студентів вищих медичних навчальних закладів, серед яких на увагу заслуговують такі, як-то:

- запровадження духовно-морального виховання в структуру педагогічного процесу для залучення студентів до загальнолюдських цінностей;
- залучення студентів до різних видів навчальної та позааудиторної діяльності з орієнтацією на духовно-моральні цінності;
- надання гуманістичного характеру організації навчального процесу та позааудиторній діяльності;
- розроблення та реалізація навчально-методичного забезпечення гуманістичної спрямованості, що характеризується виховним змістом і новизною матеріалу.

Аналогічні думки висловлюють І. Жизневська, О. Богомазов, О. Дедков, зазначаючи, що сучасний студент виконує значну кількість різноманітних соціальних ролей, інтегрується в різні сфери суспільного життя. Це актуалізує потребу формування світоглядних, громадянських основ особистості, враховуючи також традиційну активну роль медика в соціальній сфері. Усі ці вимоги “можуть реалізуватися не лише шляхом професійного навчання та виховання, а й через виховний процес, що реалізується у позааудиторний час” [3, с. 57]. Отже, професійне становлення майбутнього лікаря можливе тоді, коли в медичному навчальному закладі діє виховна система, яка створює умови для розвитку не лише його професійної компетентності, а й забезпечує духовно-моральний і культурний розвиток.

На погляд О. Кульбах та О. Зинкевич, організовуючи виховну діяльність зі студентами вищих медичних навчальних закладів, необхідно створювати умови для переживання ними позитивних емоцій і, головне, почуття задоволення собою, віри в свої сили і можливості, що, своєю чергою, сприятиме формуванню соціально-ціннісних мотивів поведінки та діяльності. Тому не можна не погодитися з твердженням дослідників про те, що “виховання студентів вищих медичних навчальних закладів – найважливіша передумова становлення особистості майбутнього лікаря. Процес виховання має стати домінантою у підготовці компетентного спеціаліста, готового не лише лікувати тіло, а й душу людини” [4, с. 180].

Нині суттєвих змін зазнає ціннісно-мотиваційна сфера людини, що спонукає її до дії, постаючи певним критерієм оцінювання вчинків особистості та результатів діяльності. При цьому моральні уявлення, мотиви, спонуки виступають головною рушійною силою в усіх сферах життєдіяльності, де головним об'єктом є людина; саме через них здійснюється як саморегуляція індивідуальної поведінки, так і регулювання спільних дій учасників тієї чи іншої спільноти. Отже, крім інтересів, що діють у межах конкретної професії, крім особистих і приватних інтересів, що забезпечують тимчасовий успіх, існують вищі, більш загальні інтереси, завдяки яким зміст професійної діяльності та її результати одержують визнання. Такі моральні цінності, як обов'язок, честь, совість підносять людину над світом буденних обставин, вони звернені до найкращих якостей людини – гордості, почуття власної гідності, змушуючи її замислюватися над своїм покликанням, сенсом свого життя. Тому відсутність або послаблення моральних регуляторів може призвести не лише до зосередження інтересів у вузькопрофесійних межах, а й до деградації суспільних відносин [6, с. 869].

Особливого значення моральність набуває в медичній діяльності, сприяючи становленню особистості майбутнього лікаря. Лише високий рівень моральності та духовності може забезпечити досягнення успіху в лікарській професії, знаходження правильного підходу як до пацієнтів, так і до колег. З огляду на це, навчання в медичному ВНЗ обов'язково має передбачати проходження певних етапів для досягнення цього рівня, підтримки та розкриття творчого потенціалу

кожного студента. У цих закладах наявні всі можливості для виховання високоморального лікаря, оскільки вони є симбіозом як виховного, так і освітнього інститутів, що визначається поєднанням професійної медичної підготовки з формуванням моральності майбутніх лікарів. За такого підходу спостерігається посилення пізнавальної та соціальної активності студента, відбувається розвиток гармонійної особистості, її ціннісно-змістових настановлень. Гуманістична парадигма медичної освіти сприяє виникненню душевного контакту в процесі лікування, розумінню тонких механізмів і специфіки захворювань, викликає почуття обов'язку [6, с. 868].

Зміни в медичній науці та практиці актуалізують проблему якісних змін в аксіосфері медичної освіти, що передбачає винайдення адекватних моделей біоетичного навчання і виховання. Посилення соціально-технічної активності людини зумовлює пошук нових гуманітарно-етичних регуляторів медичної діяльності, яка б спрямовувалася не назовні, у сферу предметно-практичної діяльності, що призводить до падіння престижу медичної професії з одночасним поширенням морально-етичного есканізму, породжує квазівідповідальні патерни поведінки в медичному середовищі, гальмує гуманізацію медичної діяльності, продукуючи професійно-етичні деформації, а у внутрішню сферу духовно-морального й вільного творення особистості.

На подолання означених негативних фактів спрямоване дослідження О. Семенової, присвячене проблемі формування у студентів медичних ВНЗ біоетичної відповідальності – системи інтелектуально-емоційних переконань особистості, форми суспільної свідомості та виду суспільних відносин, які визначають моральну спрямованість і поведінку фахівця, суб'єктивне ставлення до різних аспектів соціального буття – людей, професійної діяльності, самих себе та навколишнього світу загалом. Тому важливим завданням навчально-виховного процесу у вищих медичних навчальних закладах названо формування в майбутніх лікарів етико-професійного мислення, що зумовлює потребу розширення біоетичного змісту в системі медичної освіти. Досягти цього, вважає О. Семенова, можливо через запровадження не окремих аспектів проблеми біоетики, а комплексу спеціальних курсів, які забезпечували б вироблення критеріїв біоетично відповідального мислення

і поведінки. Ці курси повинні здійснювати ціннісно-орієнтувальний вплив, будуватися на основі проблемної біоетичної тематики, а сам процес формування біоетичного мислення здійснюватися шляхом оволодіння законами, правилами і принципами („не нашкодь”, “роби добро”, “поважай права і гідність людини”, “дотримуйся обов’язків” тощо), загальнолюдськими моральними цінностями [9].

Розроблена О. Семеновою модель формування основ біоетики у майбутніх медичних працівників у виховному процесі медичного ВНЗ передбачає:

- формування професійної культури особистості та її основного складника – біоетичної культури;
- оволодіння системою професійних цінностей і готовність відстоювати їх, орієнтацію на моральні дії і вчинки;
- привласнення етичних знань, пізнання реальності морально-етичного знання, формування біоетичного мислення;
- запровадження морально-етичного виховання майбутнього професіонала, залучення до професійної етики та моралі, оволодіння правилами професійної і біомедичної етики, формування вмінь ведення продуктивного діалогу з пацієнтом, громадськістю.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що сучасні дослідники приділяють велику увагу як теоретичним, так і прикладним аспектам виховання майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах, розглядаючи його як невід’ємний складник їх загальної професійної підготовки. Виховання студентів у вищих медичних навчальних закладах здійснюється на основі взаємодії навчального та виховного процесів під час реалізації навчальних програм і програм цілеспрямованого виховання в позааудиторний час.

Серед основних змістових орієнтирів цього процесу особливо акцентується на важливості морально-духовного становлення студентів, оволодінні ними відповідними моральними почуттями, правилами моральної поведінки і вміннями соціальної активності, розширення аксіологічної сфери, насамперед через привласнення загальнолюдських гуманістичних цінностей і провідних принципів біоетики.

Література

1. Белоконева Е. В. Формирование гуманистических ценностей у студентов медицинских вузов в процессе изучения иностранного языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Белоконева Елена Владимировна. – Елец, 2012. – 232 с.
2. Демкина Е. В. Педагогические принципы и закономерности как основные методологические ориентиры в профессиональном воспитании будущего специалиста / Е. В. Демкина // Грани познания. – 2012. – № 3 (17). – С. 39–42.
3. Жизневская И. И. Актуальные вопросы воспитания студентов в медицинском вузе / Жизневская И. И., Богомазов А. Д., Дедков А. А. // Международ. журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2010. – № 11. – С. 56–57.
4. Кульбах О. С. К проблеме воспитания студентов медицинских вузов как неотъемлемой части профессионального образования / О. С. Кульбах, Е. Р. Зинкевич // Мир науки, культуры, образования. – 2012. – № 4. – С. 178–180.
5. Лаптева В. И. Проблемы духовно-нравственного воспитания студентов медицинского вуза / Лаптева В. И., Астапенко Е. Ф., Коваленко И. В. // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологи : материалы XXXIX Международ. науч.-практ. конф. (14 апреля 2014, Новосибирск). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sibas.info>.
6. Некоторые особенности духовно-нравственного воспитания студентов медицинских вузов / М. А. Нурматова [и др.] // Молодой ученый. – 2014. – № 6. – С. 868–870.
7. Парахина О. В. Профессиональное воспитание будущих медицинских работников в воспитательной системе Ссуза : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. : 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / Парахина О. В. – Курск, 2011. – 27 с.
8. Педагогика в медицине : учеб. пособие / [под ред. Н. В. Кудрявой]. – М. : Академия, 2006. – 320 с.
9. Семенова О. А. Формирование биоэтической ответственности в профессиональной деятельности у студентов медицинского вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Семенова Ольга Андреевна. – Ставрополь, 2011. – 173 с.
10. Силуянова И. В. Избранные. О призвании врача / И. В. Силуянова. – М. : Форма Т, 2008. – 256 с.

Л. Л. Примачок

Воспитание будущих медицинских работников как составляющая их профессионального становления

Ривненский базовый медицинский колледж
(53, ул. Мирущенко, Ривне, Украина)

На основе анализа научных источников обосновано значение воспитания студентов высших медицинских учебных заведений. Установлено, что современные исследователи, которые изучают этот вопрос, чаще всего обращают внимание на необходимость духовно-морального воспитания будущего медицинского работника. Такое воспитание рассматривается как неотъемлемая составляющая его профессионального становления, обеспечивает овладение моральными знаниями, чувствами, нормами и правилами морально одобряемого поведения, общечеловеческими гуманистическими ценностями, которые в совокупности могут обеспечить формирование социальной активности, осознание врачебного долга, содействовать установлению и развитию конструктивных отношений с пациентами и коллегами.

Ключевые слова: воспитание, будущие медицинские работники, духовно-нравственные общечеловеческие ценности, гуманизация образования.

L. L. Prymachok

Education of Future Medical Workers as a Component of Their Professional Development

Rivne Basic Medical College (53 Miruschenko Str., Rivne, Ukraine)

On the basis of analysis of scientific sources, the importance of education of students of higher medical educational establishments is substantiated, directed at preventing the cases of formal attitude towards patients, disrespect to them, the inability to form trustful mutual relations, ignoring medical duties. Modern researchers that are engaged in the study of these issues frequently consider the importance of spiritual and moral education of the future medical worker, which is examined as an inalienable constituent of his (her) professional formation. Study in high medical educational establishments must foresee passing of the certain stages in order to achieve the high level of morality and spirituality, to support and to discover the creative potential of every student. Such education provides future medical workers with moral knowledge, moral senses, norms and rules of the morally approved conduct, common humanism values, which are capable to secure their social activity, awareness of medical duty, instrumental in

the establishment and development of structural relationships with patients and colleagues. The important task of educational process in higher medical educational institutions is forming the future doctors' ethic-professional thought, which stipulates the necessity of expansion of bioethic content in the system of medical education. Bioethic responsibility as a system of intellectual and emotional persuasions of personality, a form of public consciousness and a type of public relations, determines a moral orientation and conduct of a specialist, subjective attitude towards the different aspects of social life – people, professional activity, oneself and outward things on the whole. The humane paradigm of medical education is instrumental in the origin of heartfelt contact between doctor and patient in the process of treatment, provides understanding of the mechanisms and specific of diseases.

Keywords: *education, future medical workers, spiritual and moral common values, humanizing of education.*

References

1. Belokoneva, E. V. (2012). *Formirovaniie gumanisticheskikh tsennostei u studentov meditsynskikh vuzov v protsesse izucheniia inostrannoho yazyka* [Formation of humanistic values in medical university students during learning a foreign language]. (Candidate dissertation, Yelets).
2. Demkina, E. V. (2012). Pedagogicheskie printsypy i zakonomernosti kak osnovnyie metodologicheskie oriientiry v professionalnom vospitanii budushchego spetsialista [Pedagogical principles and regularities as the main methodological benchmarks in professional education of a future specialist]. *Grani poznaniia*, 3 (17),39–42.
3. Zhyznevskaya, I. I., Bogomazov, A. D. & Dedkov, A. A. (2010). Aktualnyie voprosy vospitaniia studentov v meditsynskom vuze [Topical issues of education of students in the medical university]. *Mezhdunarod. zhurnal prikladnykh i fundamentalnykh issledovaniy*, 11, 56–57.
4. Kulbakh, O. S. & Zinkevich, E. R. (2012). K probleme vospitaniia studentov meditsynskikh vuzov kak neotemlemoi chasti professionalnogo obrazovaniia [On the problem of education of students as a compulsory part of professional education]. *Myr nauky, kultury, obrazovaniia*, 4, 178–180.
5. Lapteva, V. I., Astapenko, E. F. & Kovalenko, Y. V. (2014). Problemy dukhovno-nravstvennogo vospitaniia studentov meditsynskogo vuza [Problems of spiritual and moral education

- of medical university students]. In *Lychnost, semia i obshchestvo: voprosy pedagogiki i psikhologii* [Personality, family and society: pedagogics and psychology issues]. Proceedings of the XXXIX International conference. Novosibirsk. Retrieved from <http://sibas.info>.
6. Nurmatova, M. A. et al. (2014). Nekotoryie osobennosti dukhovno-nravstvennogo vospitaniia studentov meditsynskikh vuzov [Some peculiarities of spiritual and moral education of medical university students]. *Molodoi uchenyi* [Young scientist], 6, 868–870.
 7. Parakhina, O. V. (2011). *Professionalnoie vospitaniie budushchikh meditsynskikh rabotnikov v vospytatelnoi systeme Ssuza* [Professional education of future medical workers in the educational system of Ssuza]. (Dissertation abstract, Kursk).
 8. Kudriavaia, N. V. (Ed.). (2006). *Pedagogika v meditsyne* [Pedagogics in medicine]. Moscow: Akademiia.
 9. Semenova, O. A. (2011). *Formirovaniie bioeticheskoi otvetstvennosti v professionalnoi deiatelnosti u studentov meditsynskogo vuza* [Formation of bioethics responsibility in professional activity in medical university students]. (Candidate dissertation, Stavropol).
 10. Siluianova, I. V. (2008). *Izbrannyye. O prizvanii vracha* [Selected. About the doctor's call]. Moscow: Forma T.